

Перші подвижники музейної справи в Батурині

***до 90-ї річниці започаткування музейної справи в
Батурині та 40-ї річниці відкриття Батуринського
історико-краєзнавчого музею***

Цитадель Батуринської фортеці, фото 2009 року

Музейні заклади зберігають і доносять до нащадків головне, чим відрізняється людська істота від тварини — ПАМ'ЯТЬ, яка зв'язує в одну низку безліч поколінь, яскраво демонструючи непересічність і самотність народу, підносячи його національну свідомість.

Парадокс і феномен Батурина у тому, що будучи містом із багатим історичним минулим, він був надовго насильно замовчуваним і забутим. Але не дивлячись на “великодержавне” табу, впродовж останнього століття знаходились у Батурині люди, які, попри все, не лише знали і вивчали історію колишньої гетьманської столиці, але й доносили її до нащадків.

Першим хто організував музей на громадських засадах в Батурині був Василь Дубрава, голова Батуринського товариства бджолярів ім. П.І.Прокоповича. Це товариство було створено у 1921 році, і найперше із завдань, яке воно поставило перед собою – це створення музею. Приміщенням для його розташування була обрана історична будівля - Будинок генерального судді В.Кочубея.

На благодійні кошти товариства у музеї був зроблений ремонт, а сам музей збагатився багатьма цінними експонатами, в основному на тему бджільництва: гравійовані вальці, вулики тульського виробництва, вулики В.Д.Мордовцева, вулики з музею Харківської спілки бджолярів, а головне - експонати, пов'язані із постаттю видатного бджоляра П.І.Прокоповича, реліквіями з його пасіки, рукописами та іншими документами. Зусиллями членів товариства були зібрані і інші цінні предмети музейного значення - крісло В.Кочубея, речі з Батуринського Микола – Крупицького монастиря, стародруки, тощо. Та у 1932 році невігласами від влади музей було закрито, пасіку товариства передано до місцевого колгоспу, а музейні експонати – до Конотопського краєзнавчого музею. З перерахованого в Конотопському краєзнавчому музеї ім. О.Лазаревського на сьогодні зберігається оригінал Тестаменту П.Прокоповича, сонячний годинник з його пасіки, вулики, бланк Свідоцтва про закінчення школи бджільництва, рукописні статті П.І.Прокоповича.

Друга спроба відкрити музей була здійснена в повоєнні роки. Батуринський громадський краєзнавчий музей розпочав свою діяльність в листопаді 1960 року і розміщувався при Батуринському районному будинку культури. Першим директором музею був учитель Василь Назаренко. Батуринці із задоволенням віддавали експонати до новоствореного закладу. Згодом, у 1965 році, краєзнавчий музей був переведений до приміщення школи, і займав площу всього 18 м².

Музейними експонатами цього музею були: фото з видами Батурина минулих років, печатка з суконної мануфактури К.Г.Розумовського, вулики П.І.Прокоповича, старовинні монети, предмети побуту, козацькі старожитності тощо.

Найбільш активним серед жителів селища у вивченні історичного минулого Батурина і збереження його пам'яток був уродженець Батурина, ветеран Другої світової війни Микола Шкляр. Це була людина, дійсно закохана в історію рідного краю. Туристи, які приїздили до Батурина, звертались до нього, і він з радістю проводив екскурсії по історичних пам'ятках Батурина безкоштовно. Таких екскурсій Микола Іванович провів безліч, його розповіді про батуринську старину були змістовними і захоплюючими. Ще до створення музею він зібрав унікальну приватну бібліотеку, стародруки та безліч експонатів. Микола Іванович передав до музею, після його відкриття, всю свою колекцію, а сам працював у ньому на громадських засадах. В 1966 році в Батурині відбулась зустріч Миколи Шкляра та відомого скульптора, збирача української старовини Івана Гончара. Ось що він пише в своїх спогадах: “Я познайомився з завідувачем батуринського музею Шкляром Миколою Івановичем. Цей батуринський гід значно доповнив мої знання про колишню гетьманську столицю. Він сприяв мені в пошуку експонатів у старожилів Батурина, яких усіх знав”.

Музей проіснував 10 років, але пожежа 1970 року знищила частину музейної колекції.

Неможливо не згадати ще про одну людину, не байдужу до історії рідного краю, цілителя Олександра Кодакова. Хоча за національністю він був росіянином, майже все своє свідоме життя займався вивченням історії та природи Батурина, створив приватний музей, у якому сам проводив безкоштовні екскурсії.

У 1955 році ним було віднайдено і сфотографовано портрет Мотрі Кочубей, місцезнаходження якого на сьогоднішній день невідоме. Кожного року, навесні, він разом з М.І.Шкляром досліджував територію Батурина, обстежували провалля підземних ходів на території фортеці. Олександр Костянтинович в 1963 - 1967 роках взяв участь у написанні нарисів по історії Батурина при підготовці до складання „Історії України”. Публікація нарисів у 1970 році разом із загибеллю в пожежі громадського музею – ось, що підштовхнуло Кодакова до будівництва свого домашнього музею. Випадкові знахідки з околиць Батурина потрапляють до нього.

До свого невеликого будинку він добудував невелику кімнату, в якій влітку 1974 року було відкрито домашній музей. В листі, датованому 1982 роком, О.Кодаков пише: „... в отделе старины – археологическом... до 20 экспонатов быта и орудий войны XVII-XIX вв.” В іншому листі пише про гетьманську кераміку з колишніх палаців, предмети із бронзи гетьманського періоду, керамічні вироби минулих століть, побутові речі XVII – XVIII ст; ядра ; люльку кістяну для куріння тютюну XVIII ст., з чудовим різьбленням. В своєму домашньому музеї краєзнавець розповідав про історію Батурина, про Івана Мазепу, Василя Кочубея всім бажаючим.

У 1985 році Олександр Костянтинівич писав у Комісію по підготовці XXVIII з'їзду КПРС, стурбований станом палацу К. Розумовського, пропонував відбудувати палац і розмістити в ньому історичний музей. Декілька цінних предметів з колекції Олександра Костянтинівича були придбані Батуринським заповідником “Гетьманська столиця”.

Після пожежі у шкільному музеї гостро постало питання про створення державного музею в Батурині. У 1975 році в Будинку генерального судді В.Кочубея засновано Батуринський історичний музей, натоді як філію Чернігівського історичного музею. До музею було перенесено залишки колекції шкільного музею, які вціліли від пожежі. Першим завідуючим Батуринського історичного музею у 1975 р. був призначений місцевий мешканець, Галайба Віктор Никифорович, художник-тесля за фахом. Під його керівництвом був сформований штат, до якого увійшли: науковий співробітник Жучкова Руфіна Опанасівна, музейний доглядач Гайдамака Надія Іванівна та Кодакова Євгенія Олександрівна, кочегар Шеремет Ольга Захарівна. Основним завданням співробітників було формування фондової колекції для подальшого створення експозиції. Багато стендів та іншої музейної наочності було зроблено руками першого директора та з домашніх матеріалів. При музеї був створений фотогурток, учасники якого в основному займалися фотозйомкою об'єктів Батурина. За перший рік музей відвідало 3700 чоловік, а потім з кожним роком кількість відвідувачів зростала, як і кількість експонатів.

З жовтня 1975 року обов'язки завідуючого музеєм поклали тимчасово на наукового співробітника Жучкову Руфіну Опанасівну. Працівники музею оформляли експозиційні виставки, писали лекції, працювали в Державному архіві Чернігівської області, шукаючи історичні матеріали стосовно історії Батурина.

В кінці липня 1976 р. до Батурина приїхав Крайнов Валентин Сергійович, уродженець м.Саранська. 1 серпня цього ж року його було призначено завідуючим Батуринського історичного музею. Під керівництвом Крайнова В.С. відбулась реорганізація внутрішнього штатного розпису. Основним напрямком діяльності колективу під керівництвом Крайнова В.С. було збирання матеріалу та спогадів про стосунки гетьмана І.Мазепи та доньки Кочубеїв, Мотрі, а також фотографування старих осель місцевих жителів. Через рік, 18 серпня 1977 р., Крайнов В.С. подав заяву на звільнення та повернувся до м.Саранська. Але пам'ять про Батурин у нього залишилась на все життя. І через 27 років, вже на батьківщині, він видав книгу «Матрена Васильевна Кочубей: мифы и реальность».

Після звільнення з посади В.С.Крайнова, Жучкову Р.О. призначили на посаду завідуючої відділом. На цій посаді вона працювала до 15 вересня 1994 р.

22 грудня 1980 р. на посаду молодшого наукового співробітника була зарахована Мовтян Наталія Василівна, яка працює у заповіднику до сьогоднішнього дня.

Для популяризації та залучення більшої кількості відвідувачів співробітники відвідували місцеві організації, де читали лекції на різну історичну тематику. Налагодили тісний зв'язок з школами Бахмацького району. Для учнів Батуринської школи у музеї проводились відкриті уроки з історії рідного краю. Значна увага приділялась комплектуванню фондової колекції. Співробітники постійно здійснювали науково - етнографічні експедиції до населених пунктів батуринського краю. Історичне минуле Батурина, фондова колекція закладу та плідна праця співробітників музею сприяла створенню заповідника.

Постановою Кабінету Міністрів від 14 червня 1993 р. № 445 було створено Батуринський державний історико-культурний заповідник «Гетьманська столиця».

***В.І.Дубрава (другий внизу ліворуч) серед керівництва Батуринського товариства бджолярів
ім.П.Прокоповича, фото 1920-х рр.***

Шкляр Микола Іванович в родинному колі, фото липень 1936 р.

Портрет Шкляра Миколи Івановича, художник Шкурко А.Н., 1960 р.

Кодаков Олександр Костянтинович, поч. 1990-х рр.

Народився О.П.Згурський 14 січня 1931 року в с.Рогізки Щорського району, в селянській родині.

18 січня 1973 року обраний головою Батуринської селищної ради. Як добрий господар, величезну увагу приділяв Олександр Пилипович соціально-економічному розвитку Батурина. Недаремно батуринці п'ять разів довіряли йому свої долі, переобираючи на пост голови!

За 22 роки звичайної роботи на цій посаді ним було засновано або значно розширено підприємства і організації, які давали роботу не лише батуринцям, але й мешканцям сусідніх сіл.

Розуміючи значення історичної спадщини Батурина, Голова всіляко дбав про її відновлення та збереження. Переборюючи політичний та ідеологічний спротив влади, він ініціював реставрацію історичної пам'ятки XVII ст. - Будинку генерального судді В.Кочубея, де у 1975 році у засновано Батуринський історичний музей. З його ініціативи також було здійснено дві спроби реставрації палацу гетьмана К.Розумовського.

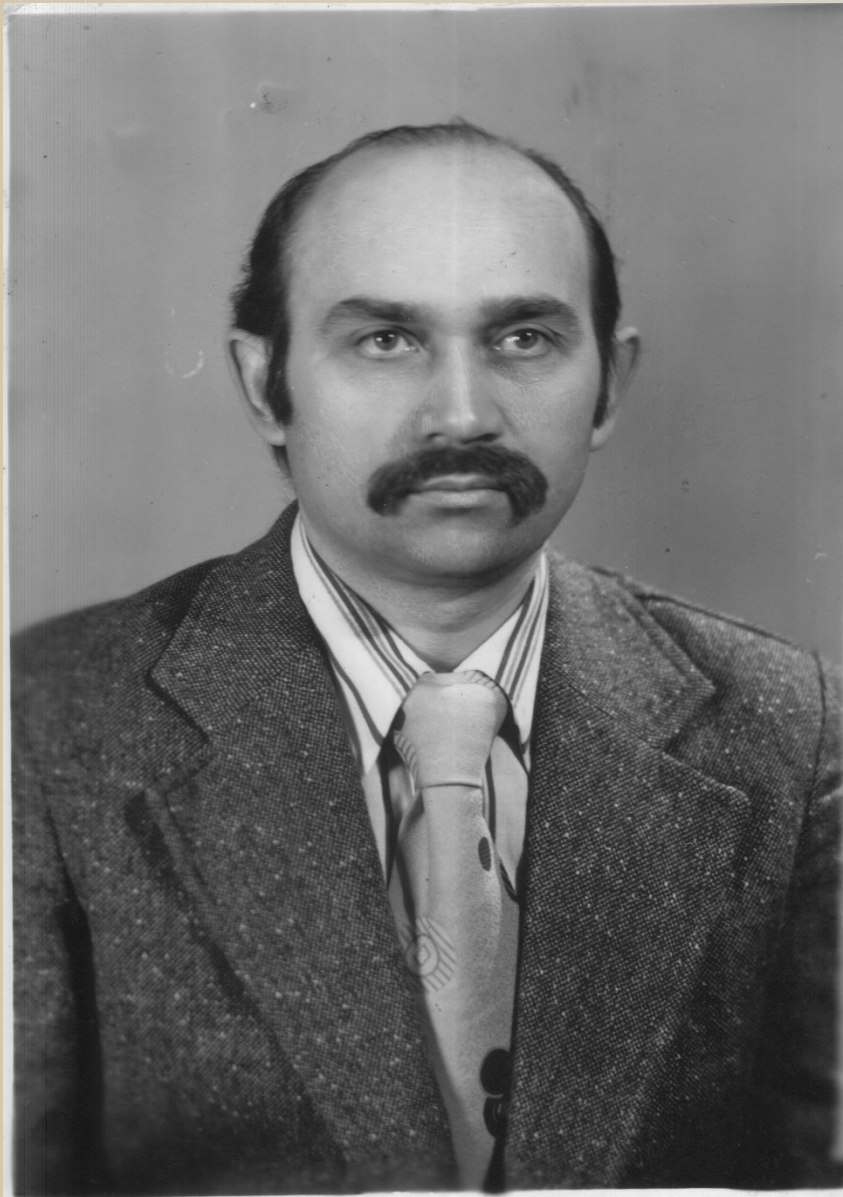
Завдяки наполегливості Олександра Пилиповича в Батурині становлено – пам'ятник герою Радянського Союзу М.В.Кадуну, курган Слави загиблим односельцям, стела комсомольцям-визволителям Батурина від нацистських загарбників, пам'ятник воїнам-артилеристам, створено і упорядковано Братське кладовище, пам'ятник великому бджоляру П.І.Прокоповичу в парку « Кочубеївському », пам'ятник «Скорботна Мати-Україна» каплицю «Остання Тарасова дорога», два пам'ятні знаки на Гончарівці – жертвам Батуринської трагедії 1708 року та великому гетьману І.Мазепі.

***Олександр Пилипович Згурський,
голова Батуринської селищної ради
(1973-1995рр.), фото 1980-х рр.***

***Назаренко Василь Савич, завідувач
Батуринського музею на громадських
засадах, фото 1974 р.***

***Віктор Никифорович Галайба, перший директор
Батуринського краєзнавчого музею, фото 1980-х рр.***

Валентин Сергійович Крайнов на гостинах у заповіднику, фото 13 вересня 2013 р.

Гості Батурина відвідують музей, 1975 р.

Дробязко(Мовтян) Наталія Василівна з екскурсантами, фото 1984р.

Коллектив музею з гостями Батурина, фото поч. 1980 -х рр.

Руфіна Опанасівна Жучкова на робочому місці, поч. 1990-х років

Будинок генерального суду Лівобережної України XVII ст. (будинок В.Кочубея), фото 2014 р.

Палац К.Розумовського, фото 2013 р.